

Newsletter-ul este elaborat în baza emisiunii radiofonice din 21 octombrie 2017, realizate de Asociația pentru Politică Externă (APE) în comun cu Friedrich-Ebert-Stiftung (FES). Emisiunea este difuzată de postul de Radio Moldova, partenerul media al proiectului. Emisiunea radio și Newsletter-ul sunt parte a proiectului FES și APE „Dialoguri de politică externă”. Conținutul poate fi preluat liber cu menționarea sursei.

foreign policy association
APE
asociația pentru politică externă

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

NEWSLETTER

BULETIN LUNAR • OCTOMBRIE 2017 • NR.9 (139)

Sinteze și Dezbateri de Politică Externă

Materialele sunt realizate de Lina Grâu – expert pe politică externă și relații internaționale, coordonator de programe APE.

TEMELE EDIȚIEI:

1. Conferința MACRO 2017 – Moldova 2030 în Europa 2030
2. **Martin Hutsebaut**, fost expert la Confederația Europeană a Sindicatelor: Viitorul acestei țări va fi construit de tânăra generație cu ajutorul țărilor europene
3. **Erik Reinert** (Universitatea Tehnică din Tallinn): Adăugați valoare materiilor prime și industrializați-vă

Ultima perioadă a fost marcată de o serie de evenimente importante pentru Republica Moldova.

Comisia de politică externă a Parlamentului European a adoptat, pe 10 octombrie, o declarație în care se recomandă intensificarea sancțiunilor împotriva Rusiei și crearea unui mecanism ce va apropia și mai mult Moldova, Georgia și Ucraina de Uniunea Europeană. Este de așteptat ca recomandarea să fie aprobată de plenumul Parlamentului, în ajunul summitului Parteneriatului Estic din noiembrie de la Bruxelles. Comisia de politică externă recomandă, între altele, ca țărilor care au semnat deja acorduri de asociere să li se ofere perspectiva de a adera la „uniunea vamală, la cea energetică și digitală și la spațiul Schengen”. Măsurile pentru viitorul apropiat ar putea fi „tarife preferențiale, abolirea taxelor de roaming și dezvoltarea rețelilor rapide de comunicare”.

Președintele Igor Dodon a participat la reuniunea șefilor de stat din CSI, care a avut loc la Soci, unde s-a întâlnit și cu președintele rus Vladimir Putin, pentru a șasea oară în acest an. Liderul de la Kremlin a spus că Rusia va garanta orice posibil acord care ar duce la soluționarea definitivă a conflictului transnistrean. Potrivit lui, problema transnistreană trebuie rezolvată „odată și pentru totdeauna”, spre binele oamenilor care locuiesc acolo. O soluție de lungă durată, a declarat Igor Dodon, nu va putea fi găsită decât după alegerile generale de anul viitor.

Președintele Igor Dodon a declarat în discursul ținut la summitul CSI de la Soci că „nu doar dezvoltarea economică, dar și înșăși statalitatea Moldovei depind de stabilitatea și procesele pozitive din țările CSI și din Uniunea Economică Eurasiatică”. Președintele Igor Dodon a anunțat, pe pagina sa de Facebook, că țările din Uniunea Economică Eurasiatică au salutat cererea R.Moldova de a primi statut de țară observatoare și s-au angajat să se uite le modul cum poate fi acomodată această cerere din punct de vedere al statutului Uniunii Eurasiatice.

Curtea Constituțională a decis marți, 17 octombrie, că șeful statului nu poate bloca înlocuirea membrilor cabinetului de miniștri, decizia în acest sens aparținând primului ministru. Potrivit CC, insistența președintelui Igor Dodon de a refuza numirea în funcție a ministrului apărării constituie „o neîndeplinire a obligațiilor constituționale” și este „o premisă pentru suspendarea șefului statului”. Igor Dodon a criticat decizia, spunând că aceasta echivalează cu „uzurparea puterii în stat” și o „interpretare a Constituției în interesele Partidului Democrat care controlează majoritatea parlamentară”. Dodon a amenințat magistrații Curții Constituționale și reprezentanții guvernării cu represalii după alegerile parlamentare din 2018 pe care speră să le câștige fosta sa formațiune, Partidul Socialiștilor. „În nouă din zece cazuri cei care au venit prin sânge pleacă prin sânge”, a mai spus Dodon fără să-și explice declarația.

Partidul Acțiune și Solidaritate, condus de Maia Sandu, a anunțat că a acceptat oferta Platformei DA, a lui Andrei Năstase, de a participa cu o listă comună de candidați la alegerile parlamentare din 2018.

UE nu va transfera bugetului Republicii Moldova ultima tranșă de 28 milioane euro asistență pentru reformarea justiției. Un comunicat al Delegației UE la Chișinău anunță că „UE a urmărit cu atenție procesul de implementare a reformelor și a notat că autoritățile au arătat un angajament insuficient pentru a implementa reforme în sectorul justiției în anii 2014 și 2015, iar reformele necesare nu au fost implementate”. Șeful Delegației UE, Peter Michalko, este citat cu declarația că „UE continuă să ofere suport moldovenilor, care lucrează din greu pentru un viitor mai bun. Analizăm acum modul în care am putea să ajutăm cetățenii în anii care vin. Noi dorim să oferim prioritate proiectelor care îmbunătățesc direct viața moldovenilor.”

MACRO 2017 – Moldova 2030 în Europa 2030

Regândirea modelului de creștere economică a Republicii Moldova a fost unul dintre subiectele principale ale Conferinței MACRO din acest an, organizată de centrul analitic Expert-Grup de la Chișinău și Fundația Friedrich Ebert. A cincea ediție a conferinței a avut ca temă „Moldova în 2030 într-o Europă a 2030: Soluții de dezvoltare într-un mediu în schimbare”. Printre subiectele discutate a fost și felul în care creșterea economică poate fi

asigurată în interesul oamenilor, dar și aspectul bunei guvernări ca element-cheie pentru prosperitatea Republicii Moldova.

În cadrul Conferinței MACRO 2017 a fost lansat și Raportul de Stare a Țării, elaborat de Expert-Grup în parteneriat cu Fundația Friedrich Ebert, raport care analizează principalele tendințe economice și sociale înregistrate de Republica Moldova în ultimul an.

Valeriu Prohnițchi: Educația este singura strategie fără regrete pentru viitor

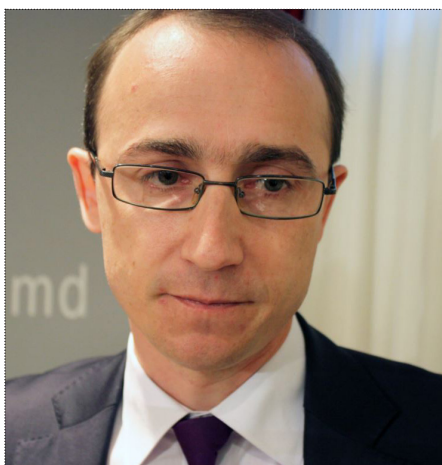
Economistul Valeriu Prohnițchi, specialist pe politici din cadrul Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare din Moldova, a declarat în prezentarea sa că, pe lângă provocările la nivel global, legate atât de schimbările climatice, cât și de aspectele demografice, de dezvoltarea tehnologiilor și robotizare, Republica Moldova are de confruntat în viitorii ani și alte provocări, legate de mai mulți factori interni.

■ **Valeriu Prohnițchi:** Avem anumite tendințe naționale, care sunt puternic influențate de cele globale și regionale, cum ar fi vremea mai aridă, fenomenele extreme, inclusiv unele fenomene cu caracter puternic local, dar foarte virulente, cum ar fi grindina.

O altă tendință importantă care adesea este neglijată sunt așa-numitele specii invazive, care devin tot mai agresive cu speciile locale și acest lucru ar putea avea implicații majore asupra speciilor cultivate în agricultură. Și creșterea rezistenței plantelor la pesticidele tradiționale va impune regândirea totală a sectorului agricol moldovenesc.

Emigrarea și reîntregirea familiilor peste hotare este un fenomen care va continua să marcheze evoluția țării în următorii 13 ani. Deopotrivă cu oportunitățile pe care le oferă emigrarea, se va accentua problema degradării capitalului uman și al celui social – adică a ceea ce înseamnă valori sociale precum încrederea, felul în care oamenii comunică unii cu alții, cât de des merg în vizite etc.

Se conturează o nouă clasă de mari latifundiari și această tendință ar putea să aibă implicații majore, inclusiv asupra

a tot ce înseamnă prețul pământului, integrarea oamenilor de la țară în procesele agricole etc. Și observ și emergența unor noi tehnologii agricole, care, pe lângă noile nișe descoperite de moldoveni, sunt promițătoare și sporesc puternic productivitatea muncii, dar în același timp acestea reduc și mai mult necesarul de forță de muncă în agricultură.

Toate aceste tendințe au anumite implicații pentru dezvoltarea țării, atât pozitive, cât și negative. Ca tendințe pozitive, putem menționa apariția mai multor resurse pentru investiții de capital în agricultură. Avansurile în domeniul tehnologiilor ar oferi mai multă posibilitate de a implica fiecare om în procesul de luare a deciziilor și vor fi mai multe femei în politică și în business, ceea ce este un lucru pozitiv pentru cultura de afaceri și cultura politică moldovenească.

Dar vor fi și anumite implicații negative. Constat un stres sporit asupra resurselor de apă, asupra solurilor și asupra speciilor locale. Polarizarea economică regională se va accentua tot mai mult. Economia tot mai mult se va muta în Chișinău și

probabil în Bălți. Acest lucru va accentua problemele localităților abandonate și ale oamenilor abandonați care locuiesc în aceste localități. Către anul 2030 în jur de 100 de localități din Republica Moldova vor avea sub 100 de locuitori, care vor fi în marea majoritate oameni în vârstă.

Polarizarea economică regională va duce la presiuni puternice asupra infrastructurii regionale, asupra infrastructurii urbane și asupra sistemelor naturale adiacente localităților urbane. Și reducerea sărăciei va fi în pericol, deoarece reducerea sărăciei în mare parte a fost posibilă datorită emigrării și remitențelor emigranților.

La capitolul implicații pentru oameni, vor crește destul de mult veniturile clasei de mijloc, se va flexibiliza puternic programul de muncă și vor fi mult mai multe oportunități pentru învățare pe tot parcursul vieții, inclusiv datorită dezvoltării rețelelor media, oportunităților de pe internet și așa mai departe.

Implicațiile negative pentru oameni vor ține de faptul că vor fi tot mai multe ingerințe din partea Guvernului în tot ce înseamnă viață privată, presiunea fiscală va fi în creștere, algoritmi de prelucrare a datelor combinați cu un mediu în general mai previzibil vor reduce puternic accesul pentru oameni la credite și la asigurări.

Educația, din punctul meu de vedere, este în aceste condiții singura strategie fără regrete. Indiferent de circumstanțele care vor marca țara, școala trebuie să devină un loc care atrage copiii, părinții și comunitatea. Deoarece doar oamenii instruiți pot să supraviețuiască în acest mediu în continuă schimbare.

Irina Vlah: Autonomia găgăuză conlucrează atât cu Estul, cât și cu Vestul

Guvernatorul unității teritoriale autonome Gagauz-Yeri, Irina Vlah, spune că autonomia din sudul Republicii Moldova este o platformă economică interesantă pentru investitori – atât pentru cei moldoveni, cât și pentru cei din străinătate. Comratul este gata să acorde facilități fiscale investitorilor și se angajează să contribuie la crearea infrastructurii necesare și la instruirea personalului, spune Irina Vlah.

■ **Irina Vlah:** Autonomia găgăuză, fiind parte a Republicii Moldova, este influențată de aceeași factori care determină dezvoltarea economiei naționale. În pofida barierelor existente, prin efortul comun al autorităților și al comunității de afaceri, doar în ultimii doi ani creșterea medie anuală a producției industriale a fost de 19,5% față de anul 2014, iar producția în agricultură a crescut cu 45,1%. Atragerea investițiilor a crescut cu 43,2 la sută, iar exportul a crescut de două ori.

Se observă și o dinamică pozitivă de acumulare la bugetul Găgăuziei din veniturile proprii și din transferurile de la bugetul central. În 2016 această creștere a fost de 44% și, respectiv, 49% față de anul 2014.

Analiza indicatorilor macrofinanciari de bază arată că productivitatea muncii în Găgăuzia în 2016 a fost mai mare decât indicatorii pe republică cu 13 la sută. De rând cu ridicarea productivității muncii au crescut și salariile, cu 19,7 la sută față de anul 2014.

Datorită colaborării stabilite de Comitetul executiv de la Comrat cu donatorii și fondurile internaționale, noi reușim să majorăm în fiecare an volumele investițiilor care vin pentru dezvoltarea

economiei regiunii. Doar în 2016 prin intermediul proiectelor și granturilor în Găgăuzia au venit 164 milioane lei, sau de patru ori mai mult decât în anul 2014.

Noi întreprindem pași reali pentru schimbarea modelului de dezvoltare a regiunii. Stabilim contacte regionale solide cu Rusia, țările CSI, Uniunea Europeană și Turcia. Un alt aspect al modelului nou de dezvoltare este comerțul atât cu Estul, cât și cu Vestul.

În prima jumătate a acestui an agenții economice din Găgăuzia au extins geografia exporturilor și au majorat volumele exportate. Astfel, produsele din Găgăuzia au fost exportate în 42 de țări, dintre care 19 sunt țări ale UE, 7 - țări din CSI. Volumele exportate au crescut față de anul trecut cu 12%, inclusiv în țările CSI – cu 62% și în țările UE – cu 8,2%.

Din contul surselor proprii și cu susținerea partenerilor în regiune sunt implementate proiecte infrastructurale mari – construcția de noi grădinițe, instituții medicale și instituții de educație extrașcolară. Se lucrează pentru consolidarea disciplinei bugetare și financiare.

Blocul economic al Comitetului executiv de la Comrat atrage o atenție deosebită reorientării către export a mărfurilor cu o valoare adăugată ridicată. O direcție prioritară este industria prelucrătoare. Pentru a stimula și dezvolta industriile prelucrătoare și deschiderea de noi locuri de muncă, din bugetul central al autonomiei se planifică alocarea în 2018 a câte 20 mii lei pentru fiecare loc de muncă nou-creat.

În Găgăuzia este o bază legislativă care stimulează investitorii și în anul 2016 noi am adoptat legea cu privire la investiții, care deschide preferințe noi pentru atragerea de investiții, inclusiv străine.

În acest an în Găgăuzia au fost create două noi platforme investiționale – subzone de comerț liber în Comrat și Ciadîr-Lunga. Iar din sursele Fondului național de dezvoltare regională din bugetul central i-au fost alocați autonomiei bani pentru crearea infrastructurii acestor platforme.

Încă un aspect important a activității economice în Găgăuzia este cooperarea activă cu programele de dezvoltare pe linia UE, PNUD, USAID, GIZ, TIKa, BERD și BEI.

În viziunea Găgăuziei, creșterea economică poate fi atinsă prin majorarea consumului, creșterea investițiilor și exportului de mărfuri și servicii și prin implementarea de inovații, de tehnologii moderne, inclusiv informaționale, dar și prin creșterea productivității muncii. Pentru accelerarea tempoului de creștere economică trebuie pus accentul pe mobilizarea investițiilor și implementarea inovațiilor, care sunt viitorul Găgăuziei și a Republicii Moldova în general.

Sergiu Sainciuc: Economia informală este un fenomen care ne afectează pe toți

Vicepreședintele Confederației Naționale a Sindicatelor, Sergiu Sainciuc, a atras atenția în prezentarea sa asupra aspectului pregătirii forței de muncă, dar și asupra salariilor mici, subliniind că salariile în Republica Moldova sunt cele mai mici din Europa.

■ **Sergiu Sainciuc:** Conform estimărilor, pentru anul curent se prognozează o creștere economică de 3%. Această creștere economică va asigura oare și o creștere în domeniul social?

Privitor la situația de pe piața forței de muncă, în ultimele 8 luni ale anului curent, numărul de șomeri înregistrat este mult mai mic decât numărul de locuri de muncă declarate. Dar, spre regret, aceste locuri de muncă declarate nu pot fi ocupate din cauza pregătirii profesionale insuficiente a celor care stau la evidență. Deci, există o problemă de sistem – forța de muncă existentă nu este competitivă pe piața forței de muncă. Și mai dureros este faptul că aproximativ 60-70% din cei care stau la evidență la Agenția de ocupare a forței de muncă nu au nicio specialitate sau meserie.

Un raport al Forului economic mondial arată că indicele capitalului uman în Republica Moldova a urcat de la poziția 62 la poziția 63 din 130 de țări. Raportul menționează că am avut realizări frumoase la capitolul școlarizare, formarea inițială la nivel de gimnaziu și liceu, dar că există o problemă majoră în ceea ce privește formarea profesională la alte nivele – învățământul secundar profesional, mediu de specialitate, superior.

Se mai menționează în acel raport că dacă nu se vor întreprinde acțiuni, toți cei care au capacități foarte mari, sunt talentați, nu vor pleca din țară. Aceasta este o problemă gravă cu consecințe negative pentru viitorul țării. Având în vedere că avem și o motivare a muncii destul de modestă, este evident că ne vom confrunta cu probleme majore în ceea ce privește forța de muncă calificată pentru necesitățile pieței forței de muncă.

Salariul în Republica Moldova este cel mai jos din regiune, constituind doar 20 la sută din salariul țărilor UE. Evident că nivelul de salarizare ar trebui să fie de el puțin 60-70% din salariile din țările europene ca forța de muncă din țară să fie motivată să rămână aici și să nu plece peste hotare.

Sindicatul anul acesta a sesizat încă o dată opinia publică internațională despre existența unor inechități în nivelul salarizării. În Moldova această inechitate constă în faptul că în sectorul bugetar salariul minim este de 1000 de lei, în timp ce în sectorul real – de 2380 lei, în medicina asigurată – de 1890 lei. Evident că ar trebui să avem în țară un singur nivel de salarizare minimă.

Și este necesar ca la o primă etapă salariul minim să fie de 2000 de lei, la nivelul minimului de existență. La o a doua etapă acest cuantum trebuie să fie ridicat la nivelul salariului minim din sectorul real. Și ulterior trebuie să realizăm obiectivele din Cartea europeană socială revizuită, în care este preconizat ca salariul minim să fie de 50-60 la sută din salariul mediu pe țară. Astfel, ar trebui să avem un salariu minim de cel puțin 3000 lei. Și atunci, împreună cu celelalte plăți, am putea să asigurăm o altă calitate a muncii, motivând cetățenii să nu plece la lucru peste hotare.

Astăzi s-a menționat că viitorul aparține tehnologiilor informaționale. Este adevărat, în acest domeniu salariul este cel mai înalt în Republica Moldova – de aproximativ 12 mii

lei. Noi însă considerăm că acest salariu de 12 mii lei trebuie să fie unul obișnuit pentru toate categoriile de angajați, iar salariul mediu al celor care muncesc în IT ar trebui să fie cel puțin dublu față de nivelul de salarizare actual. Atunci și randamentul în acest domeniu va fi mai mare.

Problema economiei informale este una foarte actuală pentru noi toți. Acolo sunt rezervele cele mai mari. Doar faptul că se încearcă liberalizarea la maxim a raporturilor de muncă, prin legislația muncii, nu va conduce, în opinia mea, la o creștere economică imediată, la atragerea imediată a investițiilor și la crearea locurilor de muncă.

Alte probleme țin de securitatea și sănătatea la locul de muncă. Dacă nu va fi asigurată securitatea la locul de muncă, nu vom putea avea o forță de muncă calitativă. De aceea, Moldova are obligația să racordeze legislația națională la aceste standarde, iar acest lucru îl putem realiza numai dacă ne vom asigura că cerințele minime care se adoptă în țara noastră vor fi implementate.

Reforma sistemului de pensii în Republica Moldova, în pofida faptului că are unele curențe, în principiu, a fost o reformă bună și a evoluat pozitiv de la momentul implementării ei. Are elemente foarte bune, benefice pentru cetățeni. Dar, spre regret, acele elemente foarte importante ale reformei sistemului de pensii nu asigură o stabilitate durabilă a sistemului de asigurări sociale de stat.

Aceasta este problema cea mai mare a sistemului de pensii. Dacă nu vom soluționa problema sustenabilității acestui sistem de asigurări sociale de stat, acele norme foarte bune care se implementează acum nu vor avea efect nici pe termen scurt, cu atât mai mult pe termen mediu. În cazul de față, pe lângă alte măsuri și acțiuni, o soluție ar fi să ne consolidăm eforturile pentru a combate economia informală, deoarece aceasta este rezerva cea mai mare în acest moment pentru a ridica nivelul de trai în țară, de rând cu atragerea investițiilor și crearea de locuri de muncă noi.

Iurie Ciocan: Prin reforma Guvernului am curățat câmpul care era prielnic elementelor coruptibile

Directorul Centrului pentru implementarea reformelor de pe lângă Guvern, Iurie Ciocan, a vorbit în prezentarea sa despre reforma Guvernului și despre apropiata reformare și a agențiilor subordonate executivului.

■ **Iurie Ciocan:** În cadrul acestei reforme am plecat de la o structură ministerială compusă din 16 ministere și am ajuns la 9 ministere. Am analizat pe intern toate business procesele și fișele de post ale fiecărui angajat. Am găsit o sumedenie de dublări, de acțiuni ineficiente și un staff extins. Am făcut și un studiu comparativ al structurii funcționarilor publici în ministere din anul 2017 față de cel din 2009 și am constatat că creșterile de personal de după 2009 au fost de 42 la sută. Și acest lucru ne-a pus pe gânduri.

Astăzi suntem la o nouă etapă, de angajare a secretarilor de stat în ministere. Este un element nou în structura guvernamentală din Republica Moldova. Secretarii de stat urmează să fie lideri ai structurilor de funcționari publici în fiecare minister. Ministerele la rândul lor devin doar instituții care generează politicile statului și urmăresc implementarea acestora. Anterior, în formula de 16 ministere, noi puteam vedea cu ușurință în cadrul unui minister și funcții de control, și funcții de autorizări, și de administrare a proprietății publice. Și acest lucru genera adesea conflicte de interese și câmp favorabil pentru creșterea elementelor coruptibile. Eu cred că prin această reformă noi am curățat acest câmp.

Un element care a mers organic în paralel cu reforma guvernamentală a fost și reformarea modului de prestare a unui anumit grup de servicii publice. A fost creată Agenția de servicii publice, prin comasarea Întreprinderii de stat Registru, Întreprinderii de stat Cadastru,

Întreprinderii de stat Camera înregistrării de stat, Camerei de licențiere și Serviciului stare civilă. Toate aceste cinci instituții prezintă acum o singură entitate. În consecință, avem o structură optimizată – nu mai avem cinci contabilități, cinci directori și așa mai departe. Doar pe partea de funcții administrative reușim să reducem semnificativ numărul de funcționari și să dăm o calitate nouă managementului acestei instituții.

În legătură cu salarizarea funcționarilor publici în cadrul ministerului, evident că este foarte greu de angajat un tânăr specialist foarte bine pregătit, cu studii în străinătate, cu un salariu care rareori ajunge la 4000 de lei. În prezent sistemul de salarii publice este absolut demotivant, se bazează pe vechimea în muncă ca unul dintre cele mai importante criterii de creștere salarială, ceea ce nu este în regulă, din punctul nostru de vedere. Noi vrem să introducem un concept nou bazat pe performanță.

Am făcut anumite simulări și am ajuns la concluzia că managementul de top, la nivelul funcționarilor publici, nu la nivel de ministru care este o funcție politică, deci la nivelul secretarilor de stat, ar putea în noua formulă salarii care se vor apropia de 1000 dolari, adică de 16-18 mii lei. Este

deja un salariu destul de atractiv, unui care poate concura inclusiv cu domeniul privat.

Am finalizat prima etapă de preselecție a persoanelor care candidează la funcția de secretar general în cele 9 ministere. În Ministerul Apărării avem 9 competitori pe un singur loc. În medie sunt 4-5 candidați pentru o funcție. Deci, eu cred că în aceste condiții noi vom putea atrage în domeniul public cadre calitative.

Pașul următor, ceea ce cu ne ocupăm acum la Centrul de implementare a reformelor, este reformarea agențiilor subordonate executivului. Dacă în ministere am pornit de la 2054 de angajați, atunci la agențiile din subordinea Guvernului avem aproximativ 9000 de persoane. Avem instituții cum ar fi Inspectoratul Fiscal și Serviciul Vamal, care au câte 1700-1800 de angajați, CNAS cu 1300 de angajați, Biroul național de statistică cu 900 de angajați.

Cuvântul-cheie în această reformă în 2017 a fost căutarea eficienței. Vrem să ajungem să avem ministere care vor genera politici eficiente și agenții profesioniste de implementare. Vrem să readucem toate agențiile din subordine în buget. Pentru că o mare parte a agențiilor din subordinea Guvernului și ministerelor și-au creat așa-numitul statut de autonomie financiară – prestând servicii din numele statului, colectând fonduri, aceste instituții le distribuie pe intern, nu le mai dau la buget. Uneori chiar și taxele de stat sunt păstrate în interiorul acestor agenții pentru necesitățile proprii. Acest lucru ni se pare profund viciat și vrem să aducem toate plățile în buget.

Cred că vom avea un val mare de nemulțumiri din partea funcționarilor din aceste agenții, pentru că aceștia în mod evident că vor suferi salarial, dar noi credem că trebuie de făcut ordine peste tot.

Ion Sturza: Reforma Guvernului a fost un gest politic populist, prost gândit și fără studiu de impact

Președintele companiei *Fribourg Capital*, *Ion Sturza*, fost prim-ministru al Republicii Moldova, a criticat felul în care s-a făcut reforma Guvernului de la Chișinău, calificând reforma o ca fiind una negândită, realizată în grabă, populistă din punct de vedere politic și fără un studiu de impact.

■ **Ion Sturza:** Până la urmă, Guvernul este o instituție politică și se bazează pe o majoritate parlamentară, care la rândul ei este exponentă a voinței populare. Guvernele nu sunt niciodată tehnocrate, sunt întotdeauna politice și au nevoie să implementeze un program politic. Și de aici vin și discuțiile intense care au loc acum în societate legate de noul sistem electoral care ne îndepărtează de axiomele democrației.

Aș vrea să menționez trei lucruri importante care domină astăzi societatea moldovenească și determină felul în care înțelegem noi actul de guvernare.

Un Guvern, ca să fie eficient, trebuie să fie legitim. Legitimitatea Guvernului depinde în mare măsură de majoritatea parlamentară și de modul contestabil în care aceasta a fost construită. Este astăzi guvernarea legitimă? Cred că răspunsul vine de la sine, dacă ne uităm la construcția de struțo-cămilă care stă în spatele majorității parlamentare – ideologic

foarte diferită, cu mandat foarte diferit din partea electoratului și care de fapt nu exprimă al doilea punct foarte important la care am vrut să mă refer. Și este vorba despre suportul popular. Suportul popular al majorității parlamentare și al partidului care stă în spatele acesteia este la limita erorii statistice.

A treia componentă foarte importantă este ratingul personal al liderilor formali și informal, ajuns la cote negative istorice.

Neavând legitimitate, neavând un suport popular și fără lideri credibili, orice ar face guvernarea, orice reformă, oricât de frumoasă, toate acțiunile vor fi profund contestate și nu vor avea succes.

Este adevărat că principiile de funcționare a unei guvernări bune țin de separarea funcțiilor politice de cele de administrare a proprietăților, de cele de control, dar și de cele

regulatorii, care nu intră în competența Guvernului. Da, este foarte important ca nu doar în declarații, dar și la modul real aceste funcții să fie separate – cele executive, legislative și cele ale justiției.

Din păcate, avem astăzi o confuzie totală care creează mari dificultăți în a înțelege care sunt intențiile acestor trei ramuri ale puterii. O problemă în plus este acest sistem bicefal al executivului – președinte și Guvern, sistem care creează foarte multe confuzii.

Ce Guvern ne dorim noi? Unul funcțional și cu impact. Este o iluzie astăzi să credem că doar factorul uman poate să soluționeze multiplele probleme cu care se confruntă orice sistem administrativ. O soluție ar fi digitalizarea actului de guvernare. A fost o inițiativă extrem de frumoasă și plauzibilă la începutul anilor 2009-2010, cea cu e-guvernarea, care ne plasa într-o zonă de lideri mondiali după Singapore și Estonia. Acest proiect din păcate a tocat ceva bani și a dispărut. Dar dacă noi vrem totuși ca Guvernul să fie funcțional cu resurse umane minime, atunci digitalizarea este foarte importantă.

Și ultima observație – avem nevoie de guverne care să gândească strategic, care să aibă o viziune cel puțin pe termen mediu, dacă nu pe termen lung. Asta e ceea ce îmi doresc eu să se întâmple în Republica Moldova.

Martin Hutsebaut: Viitorul acestei țări va fi construit de tânăra generație cu ajutorul țărilor europene

După conferința Marco, Martin Hutsebaut, fost expert la Confederația Europeană a Sindicatelor, ne-a declarat într-un interviu că are mari speranțe că tinerii vor aduce schimbarea în Republica Moldova și vor combate corupția.

■ **Lina Grău:** Cum vedeți Moldova în 2030?

■ **Martin Hutsebaut:** Este o chestiune imposibilă să prezici viitorul, bineînțeles, dar dacă am pune în mișcare fantezia noastră atunci eu cred că tânăra generație va aduce schimbarea. Aceasta este speranța majoră - că tinerii vor lupta împotriva corupției. Deoarece tinerii, contrar a ceea ce se spune despre ei, sunt preocupați de interesul public.

De asemenea, un alt factor important este, bineînțeles, relația cu UE, care joacă un rol important în crearea unei Europe mai bune. Dorința părții moldovene este de a armoniza situația internă cu cea a Europei. Dar chiar și în Europa există diferențe între Est și Vest, Nord și Sud când vine vorba de standardele alimentare, de sănătate și siguranță, precum și de standardele sociale. Nu totul este armonios în domeniul social, dar avem totuși un set de standarde de bază. Toate acestea sunt extrem de importante pentru Moldova.

Cred că viitorul acestei țări va fi construit de tânăra generație cu ajutorul țărilor europene, pentru că Moldova este o țară europeană. Sunt destul de optimist, dar, bineînțeles, acest lucru va dura ani și ani.

■ **Lina Grău:** Ați spus că viitorul poate fi făcut de tineri. În Republica Moldova o parte importantă a tinerilor pleacă în străinătate pentru a-și face studiile sau

a-și găsi un loc de muncă și foarte puțini dintre ei revin. Care este perspectiva Republicii Moldova din acest punct de vedere - al depopulării de tineri și al creșterii numărului vârstnicilor?

■ **Martin Hutsebaut:** Motivul pentru care tinerii emigrează este că nu văd oportunități de a găsi locuri de muncă decente în țară sau orice fel de locuri de muncă. A existat o situație similară în Croația, chiar dacă situația din Croația este mult mai bună decât în Moldova. Tinerii emigrează pentru că nu găsesc locuri de muncă în Croația. Economia nu oferă mijloace pentru viitor și, ca urmare, oamenii încep să caute un viitor în străinătate. Și foarte puțini se întorc în țările lor după ce au simțit gustul unei vieți mai bune în țări mai dezvoltate precum Germania sau Belgia.

Când se întorc în țara lor, tinerii văd îngrijirea medicală medievală, drumurile proaste, ca să nu mai vorbim de problemele cu justiția. O altă mare problemă o reprezintă asigurările sociale sărace - salarii, ajutoare de șomaj mici. În țara mea - Belgia - atunci când vă îmbolnăviți, aveți un venit care este legat de câștigurile dvs. anterioare. Când deveniți șomer, aveți pentru o perioadă limitată de timp un venit de peste 1000

de euro. În acest fel, nu aveți probleme și aveți posibilitatea să căutați un loc de muncă între timp. Este cazul aici?

■ **Lina Grău:** Și care este perspectiva celor vârstnicilor pentru 2030?

■ **Martin Hutsebaut:** În cazul noului sistem de pensii, cei care își vor declara salariile reale vor avea o pensie decentă care va reprezenta 45% din câștigurile anterioare, ceea ce este un nivel decent. Desigur, acest lucru va fi posibil dacă aveți un salariu decent. Pentru comparație, pensiile până în 2016 au garantat doar 25% din câștigurile anterioare. Nu se poate trăi cu astfel de pensii - sunt prea scăzute.

Reforma este una bună, dar ceea ce este important este sustenabilitatea ei economică, deoarece noua lege are nevoie de bani pentru a fi funcțională. Asta înseamnă că aveți nevoie de mai multe locuri de muncă, deoarece cu o rată oficială de ocupare a forței de muncă de 40-42% nu puteți susține sistemul social. Trebuie să integrați treptat toți lucrătorii în sistem - chiar și pe cei care nu lucrează toată ziua sau lucrează temporar. Ar trebui să-i integrați indiferent de contribuțiile lor. Reforma este un stimulent pentru angajați să-și declare salariile complete - și nu doar 50% sau salariul minim.

■ **Lina Grău:** Ați amintit despre economia informală în Republica Moldova. Credeți că este un fenomen răspândit? Și cum poate fi gestionat?

■ **Martin Hutsebaut:** Definiția generală este că orice bun sau serviciu care nu este declarat autorităților din diferite motive este considerat informal. Există două modalități diferite de a măsura

OCTOMBRIE 2017

Sinteze și Dezbateri de Politică Externă

acest lucru - directă și indirectă. Puteți să întrebați direct oamenii, dar nu este o metodă foarte eficientă deoarece oamenii ar putea să nu vă spună adevărul. O altă modalitate este prin serviciile auditorilor fiscali - aceștia merg la companii și analizează evidențele acestora. Aceasta este o abordare micro.

În cadrul abordării macro este comparată forța de muncă efectivă reală cu forța de muncă declarată oficial sau conturile naționale sunt comparate cu venitul declarat. Acestea sunt modalitățile directe și indirecte de măsurare a economiei informale.

Cea mai bună cale este ceea ce numim multi-indicator, care analizează împreună diferiți factori, făcând comparații. De exemplu, Schneider a ajuns la o cifră de 30% pentru economia informală din Moldova, dar autoritățile moldovene au afirmat că metoda utilizată de profesorul Schneider pentru măsurarea informalității nu este bună și că informalitatea în Moldova este mult mai scăzută.

Dar de ce oamenii merg să lucreze informal? Persoanele care au un nivel scăzut de calificare și au salarii mici au nevoie vitală de chiar și ultimul ban pentru a supraviețui. Cei care au venituri mari de obicei fac comparația între contribuția socială pe care trebuie să o plătească și ceea ce primesc în schimb, inclusiv pe termen lung. Dacă ar putea obține o pensie decentă, ei ar putea decide să contribuie. Cei cu venituri mici au nevoie de bani pentru a lega tei de curmei. Deci, motivația poate fi diferită.

Ce este de făcut? Voi începe cu ceea ce am spus și la conferință – în primul rând guvernul ar trebui să declare în mod public angajamentul său de a lupta prin măsuri pozitive, dar și de constrângere, cu fenomenul. Primul exemplu ar trebui să vină de sus - guvernul ar trebui să poată garanta că politica lui este curată, deoarece atunci când oamenii citesc

ziarele și află despre scandaluri, ei decid să nu plătească. Așadar, încrederea în guvern, dar și în instituții este absolut crucială. Dacă priviți la forumurile economice mondiale și indicii de competitivitate, Moldova se situează pe locul 138. Inclusiv protecția proprietății și a proprietății intelectuale este estimată de directorii de afaceri ca fiind extrem de problematică.

Ceea ce este important este și faptul că povara fiscală este prea grea. Ratele de impozitare sunt foarte mari pentru veniturile mici. Dacă vă uitați la asta, veți vedea că stimulentele pentru a intra în zona informală în Europa Centrală și de Est sunt mult mai mari decât în Europa de Vest. Și deci nu este o surpriză faptul că ratele de informalitate sunt aici mult mai ridicate decât în țările din Vest.

■ **Lina Grău:** Experții vorbesc despre un nou val de emigrare din Republica Moldova, de data aceasta cu oameni care au un loc de muncă destul de bun, care însă sunt nemulțumiți de starea democrației din Republica Moldova. Guvernul a avut recent o inițiativă de a opri finanțarea externă pentru organizațiile neguvernamentale care se ocupă de politici. Cum vi se pare această idee?

■ **Martin Hutsebaut:** Din perspectiva europeană, este evident inacceptabilă. Presa liberă și libertatea de exprimare sunt importante și, de asemenea, dacă doriți să deveniți membru al familiei europene, trebuie să acceptați ca ONG-urile voastre să lucreze în context european împreună cu ONG-urile internaționale, cum ar fi fundația Friederich Ebert, fundație activă în întreaga lume.

Nu puteți, pe de o parte, primi subvenții europene de la Comisia Europeană pentru reforma judiciară și administrativă, pentru drumuri și infrastructură și, pe de altă parte, să nu acceptați ca ONG-urile

din țară să fie susținute și de organizații străine democratice. Nu puteți pune la îndoială transparența acestor organisme - ca guvern puteți solicita ca aceste organizații să funcționeze în conformitate cu legile interne, să controlați activitatea contabilităților lor. Asta indiscutabil. Mai este un aspect - organizațiile și fundațiile democratice care aduc expertiză în țară, inclusiv importuri de capital care sunt foarte necesare, ar trebui să poată funcționa pe deplin în mod autonom. Dar a le interzice să beneficieze de sprijin financiar din afară este ceva inacceptabil.

■ **Lina Grău:** Ați vorbit despre libertatea presei. În Republica Moldova are loc o monopolizare puternică a presei, există doar câteva organizații de presă independente.

■ **Martin Hutsebaut:** Cred că pluralismul în presă și mass-media este esențial într-o societate democratică. În țările în care presa și televiziunea sunt monopolizate și influențate de guvern, puteți vedea că încrederea în companiile publice de radiodifuziune este foarte scăzută. Dacă vă uitați la procentul populației care urmărește televiziunile publice, veți observa că în Marea Britanie aproape 50% se uită la BBC, în timp ce în România și Bulgaria – doar 10% urmăresc posturile publice de televiziune. În Moldova există o problemă cu situația de monopolizare în acest domeniu și aceasta ar trebui corectată. Cred că pluralismul în mass-media este absolut important.

■ **Lina Grău:** Au legătură aceste aspecte legate de libertatea de exprimare și starea democrației cu situația din economie?

■ **Martin Hutsebaut:** Pentru o economie prosperă, aveți nevoie de democrație. Dacă nu aveți democrație, opriți dezvoltarea economică, inovația, libertatea de gândire și experimentarea. Cred că întotdeauna este în interesul poporului și al țării ca democrația să fie menținută.

Erik Reinert: Adăugați valoare materiilor prime și industrializați-vă

Profesorul de politici și strategii de dezvoltare a Universității Tehnice din Tallinn, Erik Reinert, spune într-un interviu că după structura economiei sale, Republica Moldova începe tot mai mult să semene cu țări din America Centrală precum Nicaragua sau Honduras unde cea mai mare parte a populației lucrează în străinătate, iar pentru a ieși din sărăcie țara ar trebui să exporte mai puțină materie primă și să pună accent pe produse cu valoare adăugată.

■ **Lina Grău:** Ce credeți că trebuie să facă Moldova acum pentru a ajunge o țară prosperă în 2030?

■ **Erik Reinert:** Eu cred că fiind o țară relativ săracă în Europa, o țară care nu a avut niciodată industrie și care suferă de exodul de creiere, având o problemă cu faptul că majoritatea oamenilor întreprinzători pleacă și fiind dependentă de remitențele lucrătorilor din străinătate – din aceste puncte de vedere nu sunteți o țară tipică europeană.

Moldova prezintă o structură care mai degrabă poate fi găsită în America Latină decât în Europa. De exemplu Nicaragua sau Honduras sunt țări unde cea mai mare parte a populației lucrează în străinătate. Nu este ceva obișnuit în Europa, dar în America Centrală este.

Sunteți într-o poziție mult mai bună decât America Centrală, dar încerc doar să spun că pentru mine problema este una bine cunoscută.

Fiind o țară agricolă - în America Latină se vorbește despre „capcana resurselor” – trebuie să știți că țările cu cele mai multe resurse sunt cele care adesea rămân sărace.

Așadar, eu cred că șansa voastră este să folosiți baza materiei prime pe care o aveți pentru a crea valoare adăugată. Am auzit că 70% din lână este arsă la voi. Cred că este foarte dramatic și îmi amintește de anii 1930 în Brazilia – prețul la cafea era atât de scăzut atunci încât ei alimentau locomotivele trenurilor cu boabe de cafea, nu cu cărbune. Dacă este adevărat că 70% din lână este arsă, atunci aveți probleme grave și acestea nu sunt suficient de bine comunicate lumii.

Deci, există o problemă foarte serioasă, dar venim după 25 de ani de când oamenii spun că „răspunsul este piața, dar care a fost întrebarea?” Și acum cred că din fericire, cu toate problemele la nivel mondial, acea perioadă se încheie. Perioada pe care o analizăm

e cam ca anii 1840 – cu piața liberă și totul liber - și apoi o mare criză financiară și revoluții în toate marile țări europene, cu excepția Rusiei și a Angliei.

Nu spun că fac apel la o revoluție, dar ne apropiem de o astfel de situație. În 1848, chiar și cel mai conservator și liberal englez, economistul John Stuart Mill, a spus: „Toate țările au nevoie de industrie și toate au nevoie de protecția industriilor emergente.”

Și acum suntem într-o situație în care vedem că acest comerț liber este o problemă în SUA - atât Trump, cât și Sanders sunt în acest sens împotriva comerțului liber. Și în Europa există această problemă. Deci, cred că vom avea o revizuire a acestei relații de liber schimb. Ca să fiu sincer, singura țară care beneficiază de această situație astăzi este Germania, datorită euro și datorită competențelor tehnice. Deci, periferia, inclusiv periferia UE, este în dificultate. Nu este doar Grecia. Nici nivelul datoriei din Italia nu este sustenabil. Și Portugalia a fost de-industrializată, și Spania are multe probleme.

Deci, în situația în care sunteți acum, sunteți la nivelul cel mai de jos al lanțului trofic, sau al celui de producție. Cred că singurul lucru realist de făcut este să încercați să importați mai puțin și să protejați

cea ce puteți produce. Cred că este ridicol faptul că Ucraina vinde grâu ieftin în Italia și cumpără spaghete scumpe înapoi. Probabil și voi aveți probleme similare. Deci, uitați-vă la structura importurilor și vedeți ce produse sunt acolo, pe care le puteți produce pe loc, pentru că sunt sigur că aveți și voi deficit comercial.

Deci, pe termen scurt, încercați să reveniți la industria pe care ați avut-o și să încercați să adăugați valoare materiei prime. Încercați să nu produceți în vrac, încercați să produceți lucruri de înaltă calitate, precum și vinuri. Aș vrea să folosesc aici exemplul Chili - știți că există acolo o producție mare de vinuri ecologice. În general, adăugați valoare materiei prime – în această țară aceasta este recomandarea numărul unu.

■ **Lina Grău:** Se vorbește mult în Moldova despre digitalizare și despre un accent mai mare pus pe IT. Credeți că aceasta poate fi o soluție pentru Republica Moldova, sau Moldova este totuși o țară agrară și așa și ar trebui să rămână?

■ **Erik Reinert:** Cred că ar trebui să folosiți cât mai mult tehnologia informației - să o utilizați pentru modernizarea producției de vin, de exemplu. Dar problema în cazul dezvoltării tehnologiilor informaționale este că acestea tind să reducă ocuparea forței de muncă, nu să creeze locuri de muncă. Da, ar trebui să dezvoltați domeniul și să utilizați tehnologiile informaționale prin toate mijloacele, dar nu cred că va fi un bun de export, deoarece nu veți fi destul de buni și suficienți

de ieftini pentru a concura. Aceasta este părerea mea. Și veți găsi o situație similară în multe țări care susțin că aceasta este soluția de dezvoltare. De exemplu, Ucraina are o piață internă chiar mai mare decât Moldova și a reușit să creeze unele companii IT, dar Polonia o depășește în ceea ce privește competențele și abilitățile.

■ **Lina Grău:** Republica Moldova este o țară agrară, dar în zona industriei există de exemplu câteva fabrici germane care produc și exportă mai mult decât toată agricultura Republicii Moldova. Care este raportul corect dintre cele două?

■ **Erik Reinert:** Ei bine, în țara dvs. agricultura este, desigur, dominantă și așa cum a spus un domn din sală în cadrul conferinței, în loc să ardeți lâna, ar trebui să o prelucrați și să o transformați în produse de înaltă tehnologie sau de înaltă calitate. Și, poate, având o forță de muncă relativ ieftină, puteți atrage industria modei și îl puteți face pe domnul Armani să-și producă articolele sale aici. Chiar și în țări precum Eritreea se produc articole de înaltă modă. Voi puteți utiliza propria materie primă și încerca să creați o marcă locală din această materie primă. De exemplu, industria producătoare de pastă de tomate, deși neobișnuită, este o industrie destul de mare unde este greu de pătruns, dar acestea sunt genul de industrii pe care ați putea să le dezvoltați și la voi în țară.

Noi în Norvegia de exemplu avem o mulțime de conserve de legume

din Turcia. Ei bine, conservele de legume aduc mult mai multă valoare adăugată decât distrugerea materiei prime, așa cum faceți voi. Deci, produsele trebuie fie vândute foarte proaspete și de o înaltă calitate, fie trebuie puse în borcane sau prelucrate altfel pentru a li se adăuga valoare.

■ **Lina Grău:** Aveți o carte bună despre de ce țările sărace devin tot mai sărace și țările bogate – tot mai bogate. Dar cum se poate face ca o țară săracă să devină bogată? Și de ce acest lucru nu s-a întâmplat în cazul Republicii Moldova?

■ **Erik Reinert:** Ei bine, eu cred că și din cauza faptului că în sistemul comunist ați fost un furnizor de alimente, nu ați avut nevoie să vă industrializați. Deci, nu ați avut atât de mult de pierdut precum Ucraina și Georgia. Și acest lucru are legătură cu structura economică.

Țările care s-au dezvoltat după anii 1850 - Norvegia, țările scandinave precum Finlanda - au luat cu toții această idee de la economistul care a ajuns pe timbru – Friedrich List. El a fost de asemenea foarte influent în Rusia. Dar voi aici ați rămas mult în urmă. Așadar, eu cred că o idee bună ar fi să aveți un comerț liber cu vecinii – comerțul liber între țările care sunt la același nivel de dezvoltare este întotdeauna benefic. Deci, vă va fi probabil de ajutor să aveți o zonă de comerț liber cu Ucraina sau Georgia, dar eu cred că ar trebui să vă uitați nu atât la ce ați mai putea exporta, cât la piața dvs. internă, să vedeți ce importați și dacă nu cumva ați putea produce

singuri acele mărfuri singuri. Asta ar fi sugestia mea – un accent mai mare pus pe producția internă. În Europa, voi sunteți un caz mai special, în timp ce într-un cadru mai mare prezentați un caz obișnuit.

■ **Lina Grâu:** Multă lume spune aici că corupția este cea care face țara să fie săracă.

■ **Erik Reinert:** Bineînțeles, corupția e un fenomen îngrozitor, dar țările bogate sunt și ele corupte - asta e punctul meu de vedere. Acesta este și părerea mea despre Germania. Corupția se poate manifesta în moduri diferite. Dar aceasta este situația – Ucraina este dezindustrializată. UE își folosește puterea pentru a o împiedica să se reindustrializeze. Și ei bat și bat în corupție. Așa că acest lucru a devenit un fel de auto-flagelare: „vai, suntem atât de corupți, nu ne vom dezvolta niciodată” etc. Cred că este un mod greșit de gândire.

Știți, Suedia a fost o țară extrem de coruptă. Puteți să vă uitați la felul cum au scăzut în secolul al XVIII-lea

prețurile voturilor din parlamentul suedez. A fost tot mai ieftin și mai ieftin să corupi politicienii suedezi. Corupția a devenit o scuză a Vestului pentru a explica sărăcia. Desigur, ar trebui să luptați împotriva corupției, dar nu vă lăsați cumpărați de aceste argumente. Nu este adevărat. Nu sunteți săraci pentru că sunteți corupți. Parțial sunteți corupți pentru că sunteți săraci. Există puține oportunități de afaceri decente și, din acest motiv, mai mulți oameni sunt probabil mai ușor de corupt. Este o modalitate prin care Europa bogată încearcă să dea vina pe voi – săracii sunt săraci și e vina lor. Ceea ce sugerez este, categoric, să se lupte împotriva corupției, dar nu cred că acesta este nucleul problemei.

■ **Lina Grâu:** Care este sugestia Dvs. – Republica Moldova trebuie să se conecteze mai mult la piețele din UE, sau le acele din est, cum ar fi Ucraina, Rusia și altele?

■ **Erik Reinert:** Aș spune că dacă Europa vă va permite să vă conectați, atunci absolut, trebuie

să vă conectați la piața europeană. Dar fiecare politician european este extrem de speriat de perspectiva de a avea camioane cu roșii putrede la ușă. Și dacă Europa va ajuta agricultura moldovenească, ei vor ajunge să aibă fermieri furioși, iată de ce nu cred că vor acest lucru. Dacă sunteți siguri că Europa ar cumpăra bunurile Dvs., atunci fără îndoială trebuie să mergeți către această piață. Eu cred că trebuie să mergeți către Europa prin toate mijloacele, dar nu cred că europenii vă vor. Fermierii europeni au prea multă putere, iar politicienii europeni sunt aleși de fermierii europeni, nu de voi.

■ **Lina Grâu:** Și atunci, care ar fi totuși soluția pentru Republica Moldova?

■ **Erik Reinert:** Integrați-vă cu vecinii, lucrați pentru a aduce valoare adăugată materiei prime pe care o aveți și industrializați ceea ce aveți nevoie pentru piața dvs. internă. Acestea ar fi recomandările mele.

Opiniile exprimate de experți în cadrul editorialelor nu reflectă în mod necesar punctul de vedere al Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) și al Asociației pentru Politică Externă (APE).